

СПЕЦИФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Проаналізовано погляди учених на визначення сутності післядипломної інженерно-педагогічної освіти. Визначено, що інженерно-педагогічна освіта як ізоморфна підсистема професійної освіти також може розглядатися як соціальна підсистема, яка забезпечує потребу суспільства у висококваліфікованих інженерно-педагогічних кадрах для системи професійно-технічної освіти. Обґрунтовано необхідність післядипломної інженерно-педагогічної освіти, особливо для викладачів технічних дисциплін.

Ключові слова: *післядипломна інженерно-педагогічна освіта, післявузівська освіта, неперервна освіта.*

Аналіз соціальної ролі неперервної освіти в житті людини дав змогу вітчизняним дослідникам визначити освіту як чинник соціального розвитку, умову виробничої діяльності, збагачення духовного життя людини, розвитку самосвідомості й розумового розвитку, а також як чинник, що сприяє спілкуванню через розвиток мови, розширенню кола спілкування.

Проблемам неперервної освіти присвячено праці С. Архангельського, А. Владиславлева, В. Зінченка, В. Кременя, Ю. Кулюткіна, В. Онушкіна та ін.

Дослідженню проблем формування вітчизняної системи післядипломної освіти приділялась значна увага, а саме: аналізу тенденцій розвитку вищої освіти України, обґрунтуванню науково-методологічних основ системи післядипломної освіти (В. Андрущенко, А. Гуржій, М. Згуровський, В. Кремень, В. Луговий та ін.); інноваційним педагогічним технологіям у системі вищої освіти (О. Биков, Р. Гуревич, І. Дичківська).

Праці науковців присвячені підвищенню рівня професійної кваліфікації фахівців (С. Гончаренко, І. Зязюн, В. Козаков, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Олійник); порівняльному аналізу ступеневої освіти в Україні та за кордоном (Т. Кошманова, М. Лещенко, Л. Пуховська); єдності теорії та практики у професійній підготовці вчителя (А. Бойко, В. Краєвський, О. Пехота); розвитку психолого-педагогічної компетентності молодих учителів у системі післядипломної освіти (В. Семиченко, Л. Сігаєва).

Однак не повною мірою розглянуто особливості післядипломної інженерно-педагогічної освіти. Тому актуальність окресленої проблеми в умовах парадигмальних змін зумовлена також наявністю стійких суперечностей між визнанням важливості вдосконалення системи післядипломної інженерно-педагогічної освіти та нерозробленістю цілісного підходу до її реалізації.

Мета статті – виявити специфічні особливості сутності післядипломної інженерно-педагогічної освіти.

Вивчення суб'єктивних суджень про цінність для людини постійної освіти виявило такі групи осіб:

- орієнтовані на освіту як шлях залучення до культурних цінностей;

- ті, хто прагнуть за допомогою освіти зберегти чи затвердити свій громадянський або професійний статус;
- ті, хто оцінюють освіту як засіб “професійного пошуку”, зміни спеціальності;
- ті, хто не мають певного ставлення до освіти й мотивують свою поведінку залежно від ситуації;
- ті, хто розраховують за допомогою освіти поліпшити своє матеріальне становище;
- ті, хто негативно ставиться до подальшої освіти, тому що вважають її безперспективною та ін.

Таким чином, не претендуючи на вичерпний аналіз усіх досліджень, які вагомо вплинули на розвиток і розробку ідеї післядипломної та неперервної професійної освіти (нас цікавить інженерно-педагогічна освіта), назвемо тільки ті, котрі, на наш погляд, є найбільш значущими для нашого дослідження.

Звернемося до суті інженерно-педагогічної освіти.

Вища школа й післядипломна освіта, будучи нерозривною частиною системи неперервної освіти, впливають на всю систему, що зумовлено формуванням кадрів для всіх ланок системи, проведенням наукових досліджень, котрі визначають напрями розвитку, впровадженням у життя наукових досягнень.

Дослідження показали, що необхідність проведення сучасних реформ вищої школи викликані усвідомленням недостатності традиційної вищої освіти для вирішення сучасних проблем глобального розвитку. Це справедливо як для вітчизняної освіти, так і зарубіжних освітніх систем. Основним шляхом вирішення цих проблем є розвиток післядипломної освіти. Багато сфер суспільного життя висувають підвищені вимоги до фахівців, яких використовують, а отже, зростає потреба в кадрах вищої кваліфікації.

Необхідно чітко визначити термін, який буде використовуватися для з'ясування що цікавить нас на етапі неперервної освіти. Багато авторів уживають два терміни як рівноправні: післявузівська й післядипломна освіта. Термін “післядипломна освіта” більш широкий і містить у собі підвищення кваліфікації фахівців різних освітніх рівнів – як середнього, так і вищого. На наш погляд, більш обґрунтованим є вживання терміна “післядипломна освіта”.

У рамках нашого дослідження ми розглядаємо термін “післядипломна інженерно-педагогічна освіта” (далі – ППО) як частину неперервної освіти, у результаті якої надається можливість підвищення рівня наукової, професійної, психолого-педагогічної компетентності на базі вищої освіти (“бакалавр”, “спеціаліст”) в умовах освітніх установ інженерно-педагогічного профілю.

Метою післядипломної інженерно-педагогічної освіти, на нашу думку, на кожному етапі є формування психолого-педагогічної компетентності, яка забезпечить професійне становлення фахівців.

Аналіз досліджень дав нам змогу сформулювати такі завдання для системи післядипломної інженерно-педагогічної освіти [2]:

- організувати погоджену й раціональну взаємодію всіх освітніх установ, системи післядипломної інженерно-педагогічної освіти на єдиних принципах, що виключають дублювання програм;
- забезпечити мобільність змісту програм педагогічної підготовки, свободу у виборі траєкторії навчання, спрямованість на самоосвіту й післядипломну освіту, активізацію творчої діяльності тих, хто навчається;

– виявити форми наступності в змісті педагогічної підготовки на кожному етапі навчання.

Аналіз літературних джерел дав нам змогу виділити ряд передумов для розвитку ідеї післядипломної інженерно-педагогічної освіти:

- зростання темпів науково-технічного й соціального прогресу, а отже, і зростання ролі інженерно-педагогічної освіти;
- високий темп розвитку наукової інформації, її перманентне відновлення;
- зміна технологій і економіки виробництва й, отже, зростання вимог до рівня кваліфікації викладачів технічних дисциплін;
- нові інформаційні можливості поширення засобів масової комунікації та ін.

Суттєво, що перехід до ринкової моделі суспільного розвитку не зруйнував концептуальних основ післядипломної професійної освіти, хоча й було переглянуто багато орієнтирів, а саме те, що можливості “кінцевої” освіти виявилися вичерпаними, але водночас основна ідея післядипломної освіти – *освіта через усе життя* (lifelong learning) – не втратило своєї актуальності.

Значною особливістю сучасної ситуації для системи післядипломної інженерно-педагогічної освіти є перехід від соціального замовлення до розвитку особистості професіонала.

Зупинимось детальніше на розгляді тих ланок цієї системи, які забезпечують здобуття вищої й післядипломної освіти.

Н. Нечаєв відзначає, що “...вищий, стосовно до освіти, означає вищий і навіть випереджальний рівень можливостей людини порівняно з тим, який склався до теперішнього часу” [3].

Проблема освіти на будь-якому рівні й, тим більше на вищому, – це визначення співвідношення загальної й фахової освіти. Основна діяльність, у процесі якої реалізує себе людина, – професійна, і тому поняття сформованої особистості, готової до самостійної творчої праці, передбачає розкриття сутності й логіки її професійного розвитку [4].

Слід зазначити, що поняття “фахівець” не завжди має на увазі фахівця з вищою освітою. Розвиток понять “фахівець” і “освітній рівень” йдуть паралельно. У цьому ключі можна розглядати як систему неперервної або післядипломної освіти особистості, так і систему неперервної й післядипломної освіти фахівця. Це дві паралельні системи, що перебувають у взаємодії одна з одною, які в результаті координації працюють, насамперед, в інтересах людини й суспільства.

На думку Н. Нечаєва, чим “більше ми працюємо “на фахівця”, тим менше шансів одержати людину з вищою освітою” і “чим більш спеціально підготовлений фахівець, тим гірше й для наступного розвитку, і для тієї галузі професійної діяльності, у якій він працює” [3].

Згідно з теоретичними положеннями, висунутими А. Чернишовим і В. Юрасовим, “неперервна освіта фахівця відповідно до розглянутої концепції, уявляється як двофазний процес, що складається із процесу формування (становлення) особистості фахівця, реалізованого в рамках його первинної вузівської підготовки, і процесу різнобічного розвитку особистості, що здійснюється в сфері післядипломної освіти. Вузівська підготовка являє собою процес формування професійної культури фахівця, післядипломна – процес збагачення його професійної й загальної культури”.

Ця сама точка зору, але стосовно лише наукових кадрів, була висунута М. Гончаровим: “післядипломна освіта повинна виконувати <...> функції підгото-

вки наукових кадрів, фахівців нових особливо важливих галузей, актуалізації здобутих знань”.

Чим вище освітній рівень, тим більш різноманітне й диференційоване навчання. Це зумовлюється як індивідуальними потребами кожної людини, так і різноманіттям тих видів конкретної діяльності, де вона може застосувати свою робочу силу. Сучасне суспільство диктує вимоги, яким повинна відповідати людина для можливості її активного включення в соціальні й економічні процеси, що відбуваються. У зв'язку з інформаційним бумом необхідно розвивати здібності й навички сприйняття і переробки будь-яких видів інформації, що одержана, здібності встановлення міждисциплінарних і міжгалузевих зв'язків, здібності на основі синтезу всіх здобутих знань будувати власні дослідження в обраній галузі.

Особлива роль у розвитку системи післядипломної інженерно-педагогічної освіти приділяється педагогічній освіті. Усвідомлення необхідності переходу до нової парадигми організації системи освіти; розробка питань про сутність, функції післядипломної освіти, процесуальні та інституціональні його характеристики; їх оформлення в концепцію, що реалізує цей принцип, потребує кардинальних перетворень, насамперед в інженерно-педагогічній освіті.

Багато авторів, які вивчають проблеми педагогічної освіти, виділяють функцію “подвійного випередження”, котру повинна забезпечувати освіта (Б. Гершунський, Л. Алексеева, В. Юрисов), що означає випередження підготовки викладача стосовно підготовки тих, кого навчають як фахівців, випередження розвитку суспільства, тобто освітня система максимально орієнтується на прогноз завтрашніх освітніх потреб суспільства. Розвиваючи цю думку, додамо, що найважливішим компонентом професійної підготовки викладача ВНЗ є дослідницький компонент, який створює відповідне дослідницьке середовище у вищому навчальному закладі; забезпечує залучення студентів до актуальних проблем сучасної науки; прищеплювання студентам навичок дослідницької роботи через взаємну діяльність навчального й позанавчального характеру, що сприяє розвитку теорії та практики професійної освіти у ВНЗ.

Потреба в підготовці сучасного інженера-педагога, що володіє не тільки комплексом сучасних знань і вмінь, а й також уміє й прагне постійно у своїй професійній діяльності творчо вирішувати як теоретичні, так і практичні проблеми викликала до життя нову інституціональну форму освіти – інженерно-педагогічні навчальні заклади.

Система інженерно-педагогічної освіти – це така галузь освіти, яка призначена для задоволення потреб суспільства у професійних освітянських послугах шляхом підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації висококваліфікованих викладачів-професіоналів для викладання фахових і загальнотехнічних дисциплін та введення виробничого навчання у закладах системи допрофесійної освіти (навчально-виробничі комбінати, профільні класи загальноосвітніх шкіл, технічні ліцеї), професійно-технічної освіти (ВПУ, навчальні центри та відділи виробничого навчання промислових підприємств) та вищої професійної освіти (ВНЗ I–II рівня акредитації).

Вибір Української інженерно-педагогічної академії (УІПА) (м. Харків) як бази дослідження зумовленим такими положеннями:

1. Інженерно-педагогічна освіта має бути вищою ланкою професійної освіти.
2. Інженерно-педагогічна освіта повинна мати ступеневу структуру та наскрізну підготовку кадрів, що включає всі освітньо-кваліфікаційні рівні.

3. Інженерно-педагогічна освіта повинна ґрунтуватись на взаємодії законів педагогіки та законів розвитку виробництва (галузі).

4. Навчальні плани підготовки фахівців різного рівня повинні відповідати стандартам освіти та бути узгодженими, що дасть можливість здійснити неперервну підготовку фахівців [2].

Усе це є значущим для розкриття суті, проблеми післядипломної інженерно-педагогічної освіти.

Для розвитку особистості викладача технічних дисциплін у першу чергу необхідна продумана система післядипломної освіти, яка дасть змогу вирішити завдання підготовки фахівця відповідно до суспільних потреб і задовольнити певні потреби особистості в саморозвитку й одержанні задоволення від власної діяльності.

Як педагогічний феномен інженерно-педагогічна освіта являє собою особливу освітню галузь, у межах якої здійснюється підготовка викладачів технічних і спеціальних дисциплін, майстрів виробничого навчання для професійних навчальних закладів, навчальних підрозділів на підприємствах і для старших класів загальноосвітніх закладів з політехнічним профілем. Суспільна потреба в організації спеціалізованої підготовки викладацьких кадрів для системи навчання робочим професіям почала формуватися у зв'язку з якісними змінами виробничої сфери, що виявилися у підвищенні наукоємності виробництва, ускладненні й неперервному вдосконаленні технологій і технологічного встаткування та ін. Це, у свою чергу, об'єктивно зумовило підвищення вимог до професійних характеристик робітників і, відповідно, до якості їх професійного навчання, яке значною мірою визначається професіоналізмом педагогічних кадрів, що здійснюють це навчання.

Інженерно-педагогічна освіта – це головна складова професійно- педагогічної освіти, яка займає особливе місце у системі народної освіти. Цьому виду освіти властивий ряд таких специфічних рис, які роблять її унікальною за своєю суттю.

По-перше, вона має інтеграційний характер, включаючи в себе педагогічний, інженерно-технічний та виробничо-технологічний компоненти. Інженерно-педагогічна освіта знаходиться на стику інженерної та педагогічної освіти. Вона значно відрізняється від інженерної освіти, яка надається в політехнічних ВНЗ, і якщо зводиться до неї, то суперечить системі профтехосвіти. Вона і не педагогічна у традиційному розумінні, бо передбачає підготовку одночасно і до теоретичного, і до практичного навчання не за однією дисципліною, а одночасно за серією дисциплін, що обслуговують конкретну професійну діяльність робітника певної галузі виробництва, а іноді й декількох галузей. Разом із тим це і не механічне поєднання двох видів освіти, а якісно новий вид знань, що характеризується взаємопроникненням однієї галузі знань в іншу, тісною та раціональною інтеграцією психолого-педагогічного й інженерно-технічного компонентів у підготовці фахівця.

За характером професійних функцій фахівців вона належить до педагогічної освіти, предметною основою інженерно-педагогічної діяльності є інженерна й виробничо-технологічна підготовка, тобто інженерно-технічний компонент освіти має інструментальний характер – є засобом навчання та виховання.

По-друге, будучи частиною системи народної освіти, інженерно-педагогічна освіта органічно пов'язана з певною галуззю виробництва.

По-третє, специфіка інженерно-педагогічної освіти полягає в тісному взаємозв'язку із системою ПТО й ефективним функціонуванням цієї системи. З іншого боку, система ПТО залежить від вимог навчального процесу в системі ПТО і повинна постійно коригувати підготовку своїх випускників згідно з її запитами [2].

Безумовно, новою якістю інженерно-педагогічної освіти можна вважати те, що її розвиток і функціонування сьогодні реально починає базуватися на наукових підходах. Дослідження в галузі інженерно-педагогічної освіти набувають усе більш глибокий і різнобічний характер, що дасть змогу, в остаточному підсумку, науково обґрунтувати підготовку інженерів-педагогів.

У цьому аспекті інженерно-педагогічна освіта як ізоморфна підсистема професійної освіти також може розглядатися як соціальна підсистема, яка *забезпечує потребу суспільства у висококваліфікованих інженерно-педагогічних кадрах для системи професійно-технічної освіти*. Із цього погляду вона являє собою єдиний у країні вид освіти, який створювався спеціально й був спрямований на цю велику галузь соціальної сфери. Така особливість інженерно-педагогічної освіти зумовлює істотну специфіку і цілей, і змісту, і освітніх технологій, орієнтованих не на окремий навчальний предмет (як традиційна педагогічна освіта), а на зміст професійного навчання за групою родинних робочих професій.

Інженерно-педагогічна освіта є самостійною підсистемою професійної освіти, оскільки також включає три основні компоненти:

- 1) сукупність професійних освітніх програм і державних стандартів середнього й вищої професійної освіти;
- 2) мережу ВНЗ різних організаційно-правових форм, типів і видів (індустріально-педагогічні технікуми, інженерно-педагогічні ВНЗ, інженерно-педагогічні факультети й кафедри в технічних вишах);
- 3) державні й державно-суспільні органи управління інженерно-педагогічною освітою, у тому числі Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Аналіз праць науковців дав змогу нам виявити, що на сучасному етапі існують такі навчальні заклади, які здійснюють підготовку інженерно-педагогічних кадрів [2]:

- спеціалізовані вищі інженерно-педагогічні навчальні заклади (індустріально-педагогічні технічні заклади; індустріально-педагогічні та професійно-педагогічні коледжі; навчально-наукові професійно-педагогічні інститути; Українська інженерно-педагогічна академія; Кримський державний інженерно-педагогічний університет);
- ВНЗ III–IV рівнів акредитації (технічні, педагогічні й аграрні ВНЗ).

Освіта як процес має дві діалектично взаємозалежні, але самостійні сторони, що мають свої специфічні характеристики. З одного боку, освіта є цілеспрямованим процесом виховання й навчання в інтересах людини, суспільства, держави, що супроводжується констатацією досягнення громадянином (того, хто навчається) установлених державою освітніх рівнів.

Із цього погляду освіта як процес має об'єктивний характер, тобто являє собою частину об'єктивної реальності, її суб'єктом виступає той, хто навчає (викладач, педагог). З іншого боку, освіта – це засвоєння, розвиток, удосконалення тими, хто навчається, знань, умінь і навичок, а також способів оволодіння ними з

метою досягнення більш високого освітнього рівня. У цьому випадку суб'єктом освіти є об'єкт освіти в його об'єктному аспекті, тобто процес освіти здійснюється на суб'єктному рівні.

Висновки. Отже, нами розглянуто особливості інженерно-педагогічної освіти, що має бути враховано при реалізації системи післядипломної інженерно-педагогічної освіти. Інженерно-педагогічна освіта в об'єктно-процесуальному аспекті являє собою процес формування особистості, здатної до ефективного здійснення підготовки людини до діяльності за конкретною професією, до виконання повного спектра професійно-педагогічних функцій, а також до самореалізації в професійній діяльності. При цьому враховується, що в діяльності такого фахівця інтегруються не тільки обов'язки викладача, вихователя й майстра виробничого навчання, а й педагога-організатора та методиста освітньої установи. Така багатофункціональність фахівця зумовлює специфіку цього виду профільної освіти, яка полягає в тому, що в межах строків і обсягів навчального навантаження, нормативно встановлених державним освітнім стандартом та іншими документами для однієї спеціальності студент фактично освоює два різні види професійної діяльності – технічну (інженерну) і педагогічну, причому перша освоюється на двох різних рівнях освіти – початковому (робоча професія) і вищому (інженерно-технічна складова). У зв'язку із цим проблема оптимізації освітнього процесу набуває в інженерно-педагогічній освіті особливого значення. Однак інженерно-педагогічна освіта має ті важливі порівняно з багатьма іншими видами освіти переваги, що вона – через свою інтегративність – забезпечує суб'єктові ширші можливості як працевлаштування, так і подальшого освітнього зростання за різними напрямками.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в тому, що буде здійснено наукове обґрунтування методичної системи формування психолого-педагогічної компетентності викладачів технічних дисциплін в умовах післядипломної інженерно-педагогічної освіти.

Список використаної літератури

1. Развитие профессионализма инженерно-педагогических работников в системе дополнительного профессионально-педагогического образования : кол. моногр. / науч. рук. И.П. Кузьмин ; науч. ред. И.П. Смирнов. – М. : Ин-т развития проф. образования, 2001. – 232 с.
2. Коваленко О.Е. Теоретичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання України до Болонського процесу : монографія / О.Е. Коваленко, Н.О. Брюханова, О.О. Мельниченко. – Х. : УПА, 2007. – 162 с.
3. Нечаев Н.Н. Профессиональное сознание как центральная проблема психологии и педагогики высшей школы / Н.Н. Нечаев. – М. : Знание, 1998. – № 1. – С. 3–37.
4. Проблемы методологии и методики исследования профессионального обучения в профтехучилищах / А.П. Беляева, С.Я. Баев и др. – М. : Высш. шк., 1991. – 160 с.

Стаття надійшла до редакції 13.08.2012.

Кулешова В.В. Специфические особенности последипломного инженерно-педагогического образования

Анализируются взгляды ученых на определение сущности последипломного инженерно-педагогического образования. Выявлено, что инженерно-педагогическое образование как изоморфная подсистема профессионального образования также может рассматриваться как социальная подсистема, ко-

торая обеспечивает потребность общества в высококвалифицированных инженерно-педагогических кадрах для системы профессионально-технического образования. Обосновывается необходимость последипломного инженерно-педагогического образования, особенно для преподавателей технических дисциплин.

Ключевые слова: последипломное инженерно-педагогическое образование, послевузовское образование, непрерывное образование.

Kuleshova V. The specific characteristics of postgraduate engineering and teacher education

The article analyzes the views of scientists to the determination of the nature of engineering and postgraduate teacher education. The author found that engineering and teacher education as an isomorphic subsystem of vocational education can also be seen as a social subsystem that provides the society's need for highly qualified teachers for vocational education. The necessity of postgraduate engineering teacher education, particularly for technical teachers was grounded.

Key words: engineering graduate teacher education, graduate education, continuing education.